

До спеціалізованої вченої ради ДФ 035.051.124
Львівського національного університету
імені Івана Франка

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію

ПАЛАМАРЧУКА Віктора Аркадійовича
**«УКРАЇНСЬКА ГІТАРНА ТВОРЧІСТЬ ТА ВИКОНАВСТВО
СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ІСТОРИКО-ГЕНЕТИЧНИЙ
ТА ТВОРЧО-ОСОБИСТІСНИЙ АНАЛІЗ»**,

подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво

Актуальність дисертаційної роботи.

Особлива увага автора дисертаційного дослідження сфокусована на феномені особистості митця, його визначальній ролі в історичному процесі формування традиції професійного гітарного мистецтва та утвердження української гітарної школи середини ХІХ – початку ХХ століття. Тому актуальність теми підтверджена змістом дослідження і великим зацікавленням мистецької спільноти до тематики гітарного мистецтва.

Географічне положення України найкращим чином впливало на європейські мистецькі контакти, рівно ж на зв'язки українських митців, які працювали на сході, що сприяло пошвавленню та популяризації гітари на українських теренах. Особливу увагу зосереджено на діяльності видатного гітариста-віртуоза М. Соколовського, творчість якого стала невід'ємною складовою європейської музичної культури ХІХ століття. Не можна оминати яскравих постатей цього періоду: Д. Лободи, його численних послідовників на Київщині, О. Немеровського, Г. Черножукова на Слобожанщині, В. Хадумоглу, В. Крихацького на Одещині, учнів І. Деккер-Шенка у різних регіонах (З. Кіпченка, Г. Клодта, В. Костильова, Н. Палтова, М. Полупаєнка) та інших. Належна увага автора прикута до жанрово-стильових пріоритетів формування репертуару провідних українських гітаристів. Позитивну роль засвідчили гітарні журнали та численні гітарні об'єднання в Україні (Київ, Харків, Одеса).

Відтак підтверджена роль особистості музикантів як творців історії гітарного виконавства на теренах України середини ХІХ – початку ХХ століть. Можна стверджувати, що тема дисертації Віктора Паламарчука «Українська гітарна творчість та виконавство середини ХІХ – початку ХХ ст.: історико-генетичний та творчо-особистісний аналіз» є актуальною і важливою. Праця дисертанта є важливим кроком до розуміння гітарного мистецтва національної

культури, що слугують виразним символом спадкоємності епох і повноцінного партнерства України в європейському культурному ареалі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах планових наукових тем Львівського національного університету імені Івана Франка відповідно до перспективного тематичного плану науково-дослідницької діяльності вказаного навчального закладу: вона є частиною комплексної теми «Сучасний дискурс українського музикознавства: історія, традиції, інновації наукових та музично-педагогічних студій» (номер державної реєстрації 0117U001314).

Наукова новизна роботи.

Наукова новизна роботи обумовлена тим, що дисертація вміщує високий рівень достовірності і є першим в українській музикознавчій науці комплексним дослідженням професійного становлення української національної гітарної традиції. Найбільш істотними науковими результатами є опрацювання, що вперше представлені і дисертації:

простежено історико – феноменологічну концепцію професійного становлення української національної гітарної традиції;

надано системний аналіз розвитку гітарної творчості та виконавства на українських теренах другої половини XIX – початку XX століть;

обґрунтовано актуальну переоцінку ролі українських композиторів-гітаристів у становленні національної гітарної традиції;

висвітлено історико-культурний контекст зародження гітарного мистецтва в Україні XIX ст. на прикладі життєдіяльності окремих видатних постатей музикантів І. Хандошка, Г. Рачинського, О. Петрова, М. Вербицького, М. Соколовського;

на джерелознавчому ґрунті запропоновано матеріали (певний «компендіум»), що розкривають роль провідних представників української традиції гітарного виконавства (М. Вербицький, Д. Лобода, З. Кіпченко, О. Немеровський, М. Полупаєнко, М. Соколовський) та музикантів, які мали значний вплив на нього (Я.Н. Бобровіч, І. Деккер-Шенк, В. Русанов, С. Щепановський та ін.); їхню діяльність структуровано за часом, регіоном; впорядковано їхні біографічні дані;

залучено до наукового обігу першоджерела (зокрема, рукописи Р. Вілуана, С. Галіна, В. Машкевича, М. Папченка), які раніше ніколи не були дослідженими; а також журнали і першодруки творів українських гітаристів (З. Кіпченка, О. Немеровського, М. Полупаєнко, М. Соколовського);

відслідковано виконавську специфіку творчості українських гітаристів через системно-порівняльний аналіз складових гітарного виконавства.

Аналіз наукової новизни дисертації Паламарчука В. А. вказує на достатній рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, викладених у дослідженні, що має значення для подальшого розвитку, а також популяризації, гітарного мистецтва, що дуже актуально на даний час і є невід'ємною частиною культурних надбань України.

Практична значущість роботи.

У даній праці простежується науковий матеріал, який сприяє поглибленню та збагаченню української культури на підставі аналізу історичного досвіду сформульовані та обґрунтовані висновки і пропозиції, які можна використати у: науково-дослідній сфері – як теоретична база, підґрунтя для подальшого дослідження історії української музики, зокрема в царині гітарного виконавства; у навчальному процесі, під час викладання навчальних дисциплін та підготовки підручників і навчальних посібників, зокрема таких як «Історія української музики», у курсі інструментознавства (вивчення струнно-щипкових музичних інструментів), у викладанні гітари, як спеціального інструменту, перекладів інструментальних творів для гітари, а також для написання наукових робіт, методичних посібників виконавського спрямування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Аналізуючи дисертаційний матеріал можна відзначити наукову вартість і достовірність результатів, отриманих впродовж дослідження. Усі положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у праці, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті та завданням.

Історико-феноменологічна концепція дисертації спирається на взаємодію загальних підходів, що склалися в сучасній гуманітаристиці, та музикознавчих методів дослідження:

- *історико-генетичний* – для аналізу гітарної творчості та виконавства носіїв української гітарної традиції на етапі її зародження;
- *джерелознавчий* – для систематизації письмових документів та друкованих видань, що висвітлюють вказаний період розвитку гітарного мистецтва;
- *біографічний* – для розкриття ролі діячів гітарного мистецтва у контексті становленні української традиції;
- *жанрово-стильовий* – задіяний для аналізу музичних творів в системі жанрів та композиторського мислення;
- *компаративний* – залучений для порівняльного аналізу нотних текстів гітарних композицій;

• *феноменологічний* – для вивчення феномену творчої особистості гітаристів, чия професійна діяльність призвела до становлення української традиції;

• *системний* – для теоретичного моделювання історичних процесів становлення національної гітарної традиції

Характеристика основних положень роботи.

Аналіз дисертаційного дослідження Паламарчука В. А. дозволяє відзначити його відповідність до вимог, що ставляться до кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація складається зі вступу, чотирьох основних розділів (15 підрозділів), висновків, списку використаних джерел (273 покажчики; з них 85 – іноземними мовами) та додатків. Повний обсяг дисертації складає 298 сторінок; з них основного тексту – 204 сторінки.

Структура праці повністю пов'язана з метою, поставленими завданнями і специфікою дослідження предмета та об'єкта, а загальний виклад змісту дисертації логічний та послідовний, що підтверджується глибоким і різнобічним осмисленням досліджуваної проблеми. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання дослідження, предмет дослідження, об'єкт і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, подано відомості щодо апробації отриманих результатів та їх впровадження, переліком публікацій за темою роботи й окресленням структури праці.

Розділ 1 дисертації складається з двох підрозділів на принципі історико-культурного порівняння західноєвропейської та української мистецько-виконавської традиції музикування на гітарі. Визначаються чинники та передумови становлення і подальшого розвитку українського гітарного мистецтва як «гілки» європейської виконавської традиції.

Дисертант презентує ретроспективний огляд формування та розвитку гітарного мистецтва, опираючись на історичні документи, які підтверджують різновиди струнно-щипкових інструментів, гітари різних видів і форм вже у XIII – XIV ст. в Іспанії, Франції, Англії, германських країнах. Зазначається що гітару використовували у різних ансамблях та для супроводу співу.

Системою запису музики для гітари, як для усіх струнних щипкових інструментів (арфи, цистри) того часу, слугувала табулатура, прототипом якої була табулатура для лютні.

У XVII ст. з'явилася ціла низка блискучих віртуозів і композиторів-гітаристів: Франческо Корбетта (бл. 1620 – 1681 pp.); Робер де Візе (бл. 1658 –

1725 pp.)¹; Франсуа Кампйон (бл. 1688 – 1748 pp.). З усіх трактатів XVII ст. найбільш значною стала видана вперше у Сарагосі (1674 p.) праця «*Instrucción de Música sobre la Guitarra Española*» Гаспара Санца (1640 – 1710 pp.). Вона містила багато арій і танців в іспанському, італійському, французькому і англійському стилях і практичне керівництво з акомпанементу на гітарі, арфі й органі, а також музично-теоретичні правила, що стосуються написання музики, гармонії, транспозиції, практичні поради гітаристам (зокрема опис застосування прийому барре). Це найповніший з тогочасних трактатів про гру на гітарі, який підсумував усі попередні.

Це засвідчує «золотий вік» популяризації та поширення гітари в музичному просторі Європи.

Історія традицій виконавства на гітароподібних інструментах на українських теренах сягає XVI ст. Власне гітарна традиція в Україні під час свого становлення зазнавала впливів як із Західної Європи, так і з Росії, що зумовлено, зокрема, географічним положенням українських земель. Обидва різновиди гітари, що співіснували в Україні – шестиструнна та семиструнна – західноєвропейського походження. Значну роль у розвитку гітари на заході та півдні України відіграла діяльність європейських музикантів, зокрема учнів М. Джуліані та Ф. Сора у Галичині, де гітара була поширеною у побуті та в межах гуртків і товариств.

Дисертант шукає інформацію стосовно розвитку гітарного мистецтва на теренах України, виокремлює важливі постаті, які і стали ентузіастами традиційних музичних вечорів інтелігенції. Адже спів під гітарний супровід якнайкраще пасував до камерного настрою шановного товариства.

Відомим фахівцем гітарної виконавсько-педагогічної традиції у Галичині та композитором творів для шестиструнної гітари був отець М. Вербицький. Серед вихідців з великої України найбільш яскравими представниками семиструнної гітари кінця XVIII – XIX століття були І. Хандошко, Г. Рачинський та О. Петров, які грали на цьому інструменті й komponували інструментальні обробки народних пісень. Особлива заслуга в популяризації гітарного мистецтва належить гітаристу-концертанту, віртуозу М. Соколовському.

Розділ 2 представляє нам різнобічну палітру розвитку і становлення гітарного мистецтва від аматорства до професійного трактування інструменту. Велику роль відіграли численні гуртки, осередки зацікавлених музикантів-інструменталістів.

Висвітлено просвітницьку роль журналів «*Гітарист*», «*Музика гітариста*» та «*Акорд*», які також виконували функцію комунікаторів між

---

¹ Р. де Візе обіймав посаду «королівського вчителя гри на гітарі» при дворі Людовика XIV.

однодумцями та майданчика для дискусій актуальної навколо гітарної і загальномузичної тематики. Акцентовано яскравих особистостей та їх внесок у гітарне мистецтво, свідченням цього були опубліковані ноти гітарних композицій українських авторів З. Кіпченка, О. Немеровського, М. Полупаєнка, що на даний час є бібліографічною рідкістю. Цей репертуар з численними перекладами популярної музики засвідчує їх подвижницьку працю та відданість гітарному мистецтву.

Розділ 3 присвячений важливим аспектам гітарної техніки та органології (конструкція гітари, стрій, історія і технологія виробництва струн в Україні та за її межами). Впорядковано віднайдені дані про українських винахідників та лют'єрів, які виготовляли гітари. Деякі з них – С. Кучеров, П. Сніховський, Ф. Пулезіо – були також гітаристами-виконавцями. Наявні дані дозволяють стверджувати, що українські гітаристи досліджуваного періоду дотримувалися техніки звуковидобування без застосування нігтів. Також йдеться про техніку звуковидобування, пов'язану з особливостями струн, різні винаходи, що покращували якість звуку.

Розділ 4 презентує дидактичний матеріал з навчання гри на гітарі, що був виданий у східнослов'янському регіоні наприкінці ХІХ-початку ХХ ст., здебільшого призначений для семиструнної гітари. Вперше проведено порівняльний аналіз різних видань п'єси (відомої під назвою «Етюд М. Соколовського») та рукопису С. Галіна «Романс “Послухайте, що я Вам скажу”», за результатами якого авторство М. Соколовського щодо «Етюду» обґрунтовано заперечується. Виявлено, що ця п'єса написана для семиструнної гітари з додатковим грифом; автором музики, ймовірно, є вказаний у рукописі А. К. Голіков. Значення деяких символів у рукописі залишається нерозпізнаним.

Дисертант віднайшов рукописні копії шести аранжувань О. А. Петрова (для дуету гітар) та опубліковані ноти «Романсу» З. Кіпченка (для гітари соло), який не згадувався у переліку його творів з наявних джерел, доповнив переліки оригінальних творів для гітари О. Немеровського та З. Кіпченка.

Висновки.

Методологія сучасної музикознавчої науки вимагає врахувати усі існуючі історіографічні джерела та новітні наукові підходи (зокрема, *феноменологічний*). Належним чином проаналізовано роль особистості музикантів як творців історії гітарного виконавства на теренах України середини ХІХ – початку ХХ ст. Зібрано поодинокі відомості про провідних діячів українського гітарного мистецтва та гітаристів, які мали значний вплив на теренах України, структуровано їх творчий спадок (за часом, регіоном) і впорядковано наявні біографічні дані. Надано історико-генетичний аналіз

становлення та розвитку гітарного мистецтва в регіонах, які належать сучасній Україні, з урахуванням загальноєвропейського культуро-творчого процесу.

У дисертації означено жанрово-стильові пріоритети у репертуарі провідних українських гітаристів, системно проаналізовано діяльність об'єднань гітаристів в Україні (Київ, Харків, Одеса), що стала підґрунтям національної традиції професійного гітарного виконавства вказаного періоду.

Розкрито зміст виконавської специфіки українських гітаристів середини ХІХ – початку ХХ століття через системний аналіз складових гри на гітарі, а саме: органологія, техніка гри, жанрово-стильові пріоритети, методи навчання. Дисертанту вдалося обґрунтувати роль особистості музикантів як творців історії гітарного виконавства на теренах України середини ХІХ – початку ХХ століть та взаємозв'язок з європейською гітарною практикою.

Можна стверджувати, що тема дисертаційного дослідження **«Українська гітарна творчість та виконавство середини ХІХ- початку ХХ ст.: історико-генетичний та творчо-особистісний аналіз»** опрацьована на високому науковому рівні і заслуговує позитивного висновку.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Основні положення, висновки та рекомендації до дисертаційної праці повністю висвітлені в опублікованих працях, що містяться в Додатку А. Наступні Додатки Б, В, Г, Д, Е, Є конкретизують досліджені матеріали, які, в свою чергу, були не достатньо відомі.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. При детальному розгляді дисертаційної роботи жодних порушень академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації.

У своєму дослідженні дисертант здебільшого озвучує мистецтво гри та репертуар для семиструнної гітари, поширеної на східних теренах, які були ареалом культурної експансії північного сусіда. Європейська музична традиція фіксує, здебільшого, шестиструнну гітару, яка мала поширення на західній Україні і бажано, на мою думку, глибше дослідити у майбутніх публікаціях історію та виконавську майстерність цього напрямку.

Спостерігаємо велику кількість посилань на літературу з російських джерел, що доволі звужує дослідницький матеріал.

Для більш чіткої прив'язки до фактів, викладених у дослідженні, варто вказувати часові рамки життя згаданих особистостей.

Однак висловлені зауваження не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Наукова проблематика праці важлива для формування цілісного осмислення ролі гітарного мистецтва означеного періоду та формування репертуару для практичного застосування.

Таким чином, за своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених завдань, теоретичною і практичною значущістю, обґрунтованістю одержаних результатів дисертація відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), та вимогам, передбаченим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Автор дисертації – **Паламарчук Віктор Аркадійович** – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Рецензент:

кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Оксана ВЕЛИЧКО